

Фразеосемантичне поле «зовнішній вигляд людини» в східнослов'янських і степових говірках Донбасу

Українська фразеологія як важливий складник фразеологічної системи національної мови має особливості не тільки щодо кількості відповідного матеріалу, а й з погляду семантики та стилістичного забарвлення належних до неї фразеологізмів. Аналіз цього своєрідного шару засобів вербальної комунікації потребує як загальної характеристики його складу, так і конкретного опису його фрагментів, зокрема за фразеосемантичними полями. Дослідження останніх дає змогу отримати необхідні квантитативні дані, а також одержати уявлення про концептосферу української фразеології — невід'ємної частини здобутків народної мовотворчості.

У світлі висловлених вище міркувань видається доцільним і науково обґрунтованим звернення до авторитетних лексикографічних

праць, які фіксують фразеологію окремих регіонів. До позитивно сприйнятих науковцями ареальних фразеологічних джерел належить «Фразеологічний словник східнословобжанських і степових говірок Донбасу» Віктора та Дмитра Ужченків [6]. За об'єкт спостережень ми обрали семантичне поле поданих у цьому словнику говіркових фразеологізмів, які позначають зовнішній вигляд та характеризують фізичні ознаки людини. До аналізованого фразеосемантичного поля відносимо близько 500 фіксованих словником одиниць, включаючи чимало варіантів тих чи тих структурних моделей.

Слід зазначити, що фізичні характеристики людини, у тому числі загальна оцінка зовнішності, займають у лексиці та фразеології української мови досить помітне місце. Увага мовців до морфології та конституції людського організму закономірна. Пізнавальна діяльність людини при цьому звичайно відбиває як об'єктивні реалії довкілля, так і суб'єктивне їх сприйняття.

Цілісне позначення зовнішності з протиставленням за ознаками *гарний (красивий)* і *негарний (поганий)* у розглядуваному матеріалі представлене відповідними варіантно-синонімічними групами при незначній перевазі першої: 15 проти 12. Зовнішня краса підкреслюється структурно різними зворотами, здебільшого порівняннями: *як вільце* (головним чином про дівчину); *як з воску вилитий (виліплений)*; *як із журналу*; *здує — полетить* (про красиву, модно одягнену дівчину); *хоч малюй; очі на себе бере* (приваблює); *умивається росою* (переважно про дуже вродливу дівчину); *як сімнадцятка* (про гарну на вигляд моложаву жінку); *сороки вкрадуть* (про гарних, чистих, привабливих); *як цвіт калини* (про красиву дівчину); *наливне яблучко* (частіше у множині, про приємні на вигляд, здорові щоки дитини чи дівчини); *як писане яєчко*. Фразеологізми наведеної групи характеризують головним чином жіночу вроду, хоч певною частиною можуть бути віднесені й до оцінки зовнішності чоловіка; їм притаманна позитивна емоційність. Відповідно зовнішня непривабливість передається аксіологічно протилежними образними або експресивно-емоційними синонімічними зворотами, а саме: *страшний як двері; як двері з сараю; як коняка сива* (зі сл. *красивий*); *ні з лиця ні з росту; ні лиця ні фігури; і в мир не годне; і в мир не підходить; рудий ніп хрестив* (про некрасиву людину в ластовинні); *як на скаженому поросяти* (негарний, неакуратний, переважно про зачіску); *ніде проби ставити; страшний і воєнний* (дуже некрасивий); *з чортом в очах* (про поганий погляд). Окремі фразеологічні одиниці, як і остання з наведених, стосуються певних деталей портрета людини, передусім дають оцінку рисам обличчя. Так, червоне (почервоніле) обличчя характеризує образний вираз *хоч сірники підкурюй (хоч підкурюй)*. Чимало говіркових фразеологізмів містять загалом знижену оцін-

ку веснянкуватого та враженого віспою обличчя (*мухи посиділи; мухи позасідали; дроб'ю побитий; як коб'яче яйце; хоч курчат паси; шилом бритий*) або відносно нейтральну його чи його володаря характеристику (як *гречкою притрушений; знайшли в соняшниках*). Низкою експресивних фразеологічних сполук означено повне, одутле обличчя: *кирпичини не підбереш; хоч котів бий; морда хоч поросят бий; морда хоч сім собак бий* (одутле і зле); *морда хоч собак ганяй* (велике); *хоч павуків бий* (деформоване, ожиріле); *хоч поросят бий; хоч свиней бий; хоч сім собак бий; хоч цуциків бий*. Інші вади зовнішності (наприклад, про косоокість: *одне око на схід, а друге на захід*) відбиті в аналізованій тематичній групі обмежено, одиничними зворотами. Привернено увагу, зокрема, до носа: *хоч бублик чіпляй* (кирпатий); *чує, як на небі млинці печуть* (про курногого); *носом хмари розганяє* (про великий ніс). Очевидно, в уяві мовців характеризовані люди поставали здебільшого в загальному фізичному вимірі, сприймалися на вигляд, де особливу роль відіграють ті ознаки, які відразу впадають в око.

Досить розлогою є варіантно-синонімічна група фразеологічних зворотів на позначення зачіски або відсутності волосся на голові. Тут чи не найбільше образних, нерідко іронічних, жартівливих характеристик лисих і лисуватих: *аеродром на голові; кучерявий без волос; кучерявий без волос, а спереду гичка; волосина вроздріб; дві волосини в коси заплів; дві волосини в три (у чотири) ряди; дві волосини в шість рядів; дві волосини на три перекосини; три волосини; три волосини в кучу збилися; три волосини в чотири ряди; три (дві) волосини в шість рядів (дуже рідке волосся); пускати зайчиків (бути лисим); їжак з Чорнобиля; голий качан; хоч ковзайся; як коліно; дзеркального коропа вловити (стати лисим); красу згубити; як лампочка (зі сл. блищати); парик загубити; три пера на голові; як вибитий соняшник (подсолнух); хоч яйця бий — 24 одиниці. Водночас дошкульно схарактеризовано неакуратні, дивацькі зачіски: *ранок (утро) в курятнику; як у дурного (дурака) на хаті; як вівця шльонська* (жінка з відповідною зачіскою); *копна солом'яна* (про розкуйовджене волосся); *курник на голові*. Відсутність будь-якої зачіски в давно не стриженій людини відбиває фразеологізм *хоч комбайном заїжджай*. Значною мірою зовнішній вигляд людини залежить від її одягу, що й демонструють яскраві звороти на позначення передусім його чистоти, акуратності, смаку в його виборі.*

Фразеологізми, що характеризують неакуратність людини, включають також зовнішній вигляд за одягом, хоча цю ознаку іноді важко виділити з загального позначення неохайності, забрудненості, непривабливості. У структурі таких фразеологічних одиниць нерідко наявні антропоніми — жіночі імена, що вказує у свою чергу на адресатність відповідних зневажливих образних означень (з варіантами їх 25): *Валя*

з хозтовару; як Дунька (Дуня); сарай з пристройкою; як Манька в абрикосах; як Манька в сливах; як Манька з мильного заводу; як Манька з вокзалу; як Манька з Дмитрівки; як Манька з пивзаводу; як Манька з пуповини; як Манька з трудоднями; як Маня; як Маня з мильного заводу; як Мотька з вокзалу; Стюпа-зальопа; як Фрося; (як) Фрося з пивзаводу; як Фрося Кулакова; Христя в намисті; усі кози в золоті і цап у намисті (без смаку одягнений); чудо горохове; як коза в сарафані; як яйце на Паску (про строкатий, безладний одяг жінки); як петух гамбурзький; як петух крашений. Близькими до наведених є фразеологізми як *двері без завісів*; *кішка драна*; *коза драна*; як *кульома*; (як) *кум слива*; у *свиней технікум закінчити*, які вказують на загальну неакуратність, недбалість чи замурзаність. Напіводягнений вигляд (без верхнього одягу) так само негативно сприймався мовцями, про що свідчить, наприклад, фразеологічний зворот *ходити теличкою* (бути в самій спідниці). Про зовсім роздягнену людину сказано жартівливо: *голий, босий і при галстукі*; *голий, босий, в рукавицях*. Отже, пишнота одягу не бралася до уваги, а цінувались, як видно з матеріалу, чистота, охайність.

Узагалі чистота не тільки одягу, а й тіла, окремих частин людського організму дуже часто була в полі зору творців образних фразеологічних номінацій. Відносно великий ряд говіркових фразеологізмів негативно відбиває таку ознаку зовнішнього вигляду людини, як *брудний*: *боби розводити у вухах*; *буряк з вуха росте*; хоч *буряк сади* (садови); можна *буряк садити*; *верби у вухах поросли*; коло вуха *золотуха й на три вершки лепу*; у вухах *вовки побували*; *кури ночували*; як із лави *виліз*; *миші ночували у вухах*; *засиджений мухами*; як *циганська нога*; хоч *овес сій*; хоч *огорог саджай*; *орати можна*; як *поросля смоктав* (цілував); як *семеро порослят смоктало*; *просо (ріпа) у вухах росте*; хоч (хоть) *редьку сій*; хоч *ріпу сій*; *ріпиця повростала*; хоч *розсаду саджай* (висаджуй); із *свинєю поцілуватися*; *свині спали у вухах*; *свиню цілувати*; як *свиню сосав* (переважно про брудні губи); *шахтарський син*; хоч *собак стріляй* (про брудні вуха); *з-під терикона*; *харцизяка з-під шлакової гори*; як *чума в пір'ї*; *чумиза неполена*; на *гарбузи гною дасть*; хоч *горох сій* (засівай, сади); *гречка виросла у вухах*; хоч *гречку коси*; хоч *гречку* (жито, просо, пшеницю) *сій*; хоч *гриби збирай*; як з *грязі зіплений*; як *заслінка*; хоч *капусту сади*; хоч *картоплю саджай*; як *кози ночували*; хоч *комбайном коси*; як *кошенята смоктали*; *наче спав під шлаковою горою*; як із *шахти* (лави) *виліз* — 48 одиниць. Підкреслено знижена оцінка, як і в більшості наведених фразеологізмів, особливо відчутна в характеристиці жалюгідного вигляду нерішучої людини — як *курка обпатрана*, де так само актуалізується непривабливість, що зумовлює емоційне ставлення, схоже на реагування мовців щодо неохайності й забрудненості.

Найбільш численними в описуваному фразеосемантичному полі є характеристики за зіставляваними фізичними ознаками *товстий* — *худий* (близько 200 одиниць) і *високий* — *низький* (близько 100 одиниць). Показово, що названим рисам (також ознаці *лисий*) відведено важливе місце і в дослідженні оцінного позначення чоловіка (мужчини) в коцептосфері української фразеології [4: 122–123]. Надзвичайно багатим і різноманітним є корпус говіркових фразеологізмів, які характеризують товсту, ситу людину: *акваріум проковтнув; баба Пихтя (про дуже товсту жінку); гладкий як бевтук; як бомба; як бомбовоз; у бочку не влізе; у бочку не всадиш; як бочка з варенням; як бочка з дустом; як бочка з жиром; як бочка з пивом; як бочка з салідолом; як пивна бочка; як сорокова бочка; як бройлер; як бочонок з пивом; бублика можна з'їсти і діркою закусити; як бузівок; легше вбити, чим прогородувати; вишенька пузата (товста жінка, зокрема й вагітна); возом не об'їдеш; на волах не об'їдеш; вісім, вісім, вісім (дуже товстий); вісім на вісім; що вишир що вздовж; гарбуза проковтнув; глобус носити (з'їсти, ковтнути, проковтнути); (як) глобус на підтяжках; за три годи не об'їдеш; ні грама лишнього (ірон.); хоч гусей бий; два в кубі, два на два; входить в двері боком; у двері не пролізе; дев'ять на двадцять; дев'ять на дванадцять; дев'ять на дев'ять; за три дні возом не об'їдеш; за сім день не об'їдеш; жаба пузата; жир крізь пальці тече; жиром заплів; гарні зуби мати (бути ситим, товстим); кавуна з'їсти (проковтнути); як кадушка; і на коні не об'їдеш; конем не об'їдеш; кість попереду шлунку; і козою не об'їдеш; як колобок; копиця сіна; корова громадська (дуже висока й товста жінка); як куб; куль з піском; як луточок; як матрас; і машиною не об'їдеш; метр на метр; метр на метр і два в глибину; метр на півтора; за місяць не об'їдеш; мішок кісток і тонна жиру; (як) мішок з дустом; (як) мішок з комбікормом; (як) мішок з піском; (як) мішок з салом; (як) мішок з соломой; (як) мішок сіна; м'яч (м'ячик) з'їсти (проковтнути); за неділю не об'їдеш; у півтора оберемка; в об'єктів не влазить; не об'їдеш не пройдеши; ні об'їхати ні об'їти; не обминеши; у два обхвати не візьмеш; легше об'їти, ніж перескочити; пеньок самохідний (лайл., про низьку і товсту людину); краще переплигнути (перестрибнути), чим об'їти; що постав що поклади (положи); п'ять на п'ять; як ропавка; сало наїсти (розповніти); сарай з прикалапком; сарай з припічком; сім на вісім (вісім на сім); сім на сім, вісім на вісім; на собаках на об'їдеш; як ступа; ні в тин ні в ворота; з тіста (з кіста) зліплений; (як) торба з салом; трактором не об'їдеш; три на три; три на чотири; удариш — не промажеш; утюг, підперезаний ломом; хмара в штанях; сім чоловік не обхватять; чотири на чотири; що (шо) в ширину, що (шо) в довжину; шість на дев'ять; шість на шість (103 одиниці). Очевидно, ситість, непомірність у їжі вважалася в народі*

однією з основних вад, що й демонструє обсяг фразеологізмів цієї належної до описуваного поля варіантно-синонімічної групи. Звернімо увагу, що наведений тут фразеологізм *вишенька пузата* образно характеризує не тільки просто товсту людину, а й вагітну жінку. Останнє значення мають й інші фразеологічні одиниці, яких ми не залучали до опису, поділяючи думку про доцільність їх віднесення до іншої теми, пов'язаної з обрядом народження дитини [2: 79]. Дещо меншим, але так само розлогим (81 одиниця) є ряд фразеологічних характеристик худой, виснаженої людини: *в батареї засохлий*; *як батарея*; *хоч у бердо тягни* (бердо — деталь ткацького верстата); *блоха в скафандрі* (жарг., про дуже худу, низьку людину); *за велосипедом стане й не видно*; *як велосипед* (лісонст); *як вилка* (переважно про жінку); *вітер переломить* (тонкий і худий); *вітром носить* (худий, виснажений); *за вітром качається*; *за вітром ходити* (бути худим, слабким); *худий вмерлець* (виснажений, змучений); *хоч на вузол закручуй*; *самі (одні) вуха стирчать*; *світиться як газета*; *дошка непиляна*; *Геракл засушений* (жарт., ірон.); *як гичка*; *як гілка при дорозі*; *як глист* (дуже худий, зовні неприємний); *(як) глист в обмотках*; *як глист на підтяжках*; *(як) глист обморочний* (в обмороці); *(як) глист у корсеті*; *(як) глист у панамці*; *(як) глист у скафандрі*; *(як) глист у фракці*; *(як) глист у шапці*; *глиста в обмороці*; *за голкою не видно*; *за голкою сховається*; *як у горобця локоть (лікоть)*; *за граблями [від вітру] ховається*; *сто грам кісток і ложка крові*; *дошка пральна*; *як жердина*; *через живіт спину чухати*; *ні жрець, ні мрець* (про худого, хворого); *як заєць* (зі сл. *жирний*, ірон.); *здох та й ходить*; *як змій* (дуже худий, тонкий); *як зонтик*; *камбала ходяча*; *кілограм кісток і метр шкіри*; *тридцять кілограм з кухвайкою* (жарт.); *тридцять кілограм з чоботами* (жарт.); *тридцять кілограм у мокрій куфайці* (кухвайці); *шістнадцять кілограм з черевиками*; *не в коня овес травити* (бути дуже худим); *набір кісток на батарейках* (жарт.); *самі кістки та жили*; *кожа та рожка*; *за ліску сховається*; *із-за лопати не видно*; *метр шкури*; *ложка синьої крові* (жарг.); *три метри (метра) дранки*, *а то кістки*; *мішок з кістками*; *мішок кісток і банка крові*; *набір кісток* (ірон.); *набір кісток і два метра (метри) кожі*; *набір кісток і ложка крові*; *набір кісток і метр кожі*; *набір кісток і метр шкури*; *суповий набір* (дуже худа, кістлява людина); *очі та кістки*; *як риба засушена*; *як розпил*; *ні сало ні м'ясо*; *скелет на батарейках*; *на сонці світиться*; *тремпель ходячий* (високий і худий); *як тремпель* (тремпіль); *тріска сушена* (ходяча); *харчі переводити* (бути худим, хоч і немало їсти); *як хлудина*; *чухати хребет через живіт*; *як шальовка* (зі сл. *худий*); *за шваброю не видно*; *сховатися за швабру*; *як швабра* (худий, високий); *одна шкура та арматура* (ірон., жарт.). В останній поданій підгрупі зміст ознаки *худий* формується за рахунок соматизмів *ребра*, *шкіра*,

хребет, кістки, що засвідчує й загальномовна фразеологія [3: 113]. Як і в протилежній за семантикою зіставляваній частині, характеристики тут мають переважно відтінок зневаги чи є іронічно-жартівливими.

Такі співвідносні фізичні прикмети людини, як *високий* і *низький*, в українській мовній картині світу звичайно мають експресивне позначення, часто з відчутним іронічним забарвленням. Семантика говіркових фразеологізмів, що характеризують надто високу людину, ґрунтується нерідко на гіперболі, а структурно такі звороти, як і більшість із вище поданих, є найчастіше порівняннями. У межах розглядуваного нами фразеологічного поля дуже високу людину означено 50 образно-експресивними одиницями: як *амбал*; як *верба*; (як) *телевізійна вишка*; *у двері не вписується*; як *день без обіду* (*високий, довгий*); як *дрохва* (*дрофа*); як *дрохва* (*дрофа*) *на ходулях*; *дядьку* (*дядю, дядь*), *дістаньте* (*дістань, дай*) *горобчика*; *дядьку* (*дядю, дядь*), *подайте* (*дістань, подай, видери*) *горобчика*; *тільки електриком бути*; як *жираф* (*жирафа*); *зірок дістає*; *два Івани*; *два Івани в кучі*; *півтора Івана разом*; як *півтораівана*; як *каланча*; *пожарна каланча*; *за три кілометри видно*; як *на коні верхом*; *лоб у лоб* (*високий, міцний*); *два метри* (*метра*) *і все* (*одні*) *ноги*; *два метри краси* і *вся в ногах* (*ірон.*); *два метри страху* (*ірон., високий і худий*); *два метри сухої дранки* (*високий і худий*); *два метри сухостою*; *два* (*три*) *метри краси* (*красоти*); *три метри* (*метра*) *дурості*; *три метри* (*метра*) *сухостою* (*високий і худий*); *півтора нещастя* (*дуже високий*); *півтори людини*; *гарна* (*добра*) *палка* (*високий чоловік*); *гарна палка щось* (*багнуку*) *мішати* (*високий і худий*); *до потолка*; *ростом вийти*; *хоч собак вішай* (*дуже високий*); *спина, спина і ноги* (*жарт.*); *аж під стелю*; *до стелі*; *стовпи забуває*; *стовп ходячий*; як *Іванів стовп* (зі сл. *виросли*); як *стовп дерев'яний* (*телеграфний*) — про високого й худого; *аж під стріху*; як *стропило* (*високий, худий*); як *стропиляка*; як *фітіль* (*хвитель*); *зачіпає хмари*; як *чапля* (*цапля*) — переважно про жінку; як *шпала*. Заслугує на увагу те, що тільки незначна частина відповідних перифрастичних означень містить вказівку на одиниці міри зросту, використані, як і образи в інших порівняльних характеристиках, здебільшого гіперболічно. Характеристика невисокої людини, зріст якої в уявленнях мовців був значно меншим за прийнятний, звичайний, наявна в дещо меншій кількості групі фразеологізмів, зафіксованих Словником Віктора і Дмитра Ужченків: *аршин з шапкою*; *дихати в груди* (*кому*); *з-під землі не видно*; *од землі не видно*; *їжаку по вуха*; *горобцю по хвіст*; *коню по коліна*; *мурав'ю по шию*; *з голуб'ячий ніс*; *з гулькин ніс*; як *гороб'ячий ніс*; *коту по вуха*; *на ковзанах і в капелюсі* (*жарт., ірон.*); *на коньках з бубном*; *у коньках і в шляпі*; *метр двадцять з каблуками*; *метр двадцять з кепкою*; *метр двадцять з черевиками*; *метр двадцять з ботинками*; *метр з капелюхом*; *метр з кепкою*;

метр з кепкою та в ботинках; метр з кепкою та коньками (та на коньках); метр з піднятими догори руками; метр з черевичками; метр з шапкою; метр з шапкою і в кросовках (кросівках, красовках); метр і два сантиметри; метр на кирпичині; метр на коні і з кепкою; метр на коньках (та) з піднятими руками; метр на каблуках і з кепкою; метр у кепці (у шляпі, у картузі); метр у чоботях; півтора метра з капелюшком; півтора метра з шапкою і каблуками; у потилицю дихати; дихати в нуп; пеньок самохідний (низька й товста людина); свині по хвіст; свині по цицьки — 41 одиниця. На відміну від широкого використання в означеннях високого зросту людини гіперболи, в характеристиці низькорослих нерідко вживається літота (як, наприклад, у двох останніх порівняльних зворотах чи в порівняннях низької на зріст людини з горбцем, їжаком і навіть мурашкою). У багатьох із належних до цієї варіантно-синонімічної групи фразеологічних одиниць наявне іронічне забарвлення, хоча, зауважмо, іронія, а також жартівливість притаманні значній частині образних надслівних характеристик різних фізичних ознак людини, її зовнішнього вигляду.

Окрім наведених більшими чи меншими групами синонімів, варіантів характеристичних говіркових фразеологізмів окресленого поля, виділяємо відносно нечисленні мікрогрупи з конкретним означенням певних фізичних вад людини (як уроджених, так і набутих). Таких фразеологічних одиниць у нашому матеріалі небагато. Відносно широке коло подібних характеристик має лише кривизна ніг (7 одиниць): *як на бочці сидів; у дитинстві коней об'їжджав; у дитинстві саджали на бочку; служити в кавалерії, на коні народитися; уроки на бочці вчив; між ногами велосипед проїде*. Кількома виразними образами відбито згорбленість, сутулість: *дрючок горбатий (грубо); як коромисло проковтнув; получить (одержати, отримати) орден Сутулова (стати сутулим)*. Якщо в перших двох зворотах наявна знижена оцінка, то останній є суто жартівливим обігруванням семантики слова *сутулий* в оригінальному новотворі — онімному okazіоналізмі. Одиначними фразеологізмами представлено деякі інші зовнішні ознаки: білий колір шкіри (*сметаною мазаний*); довгоногість і стрункість (*ноги з вушей ростуть — про дівчину*); неприродна виструнченість (*палку проковтнути; як швабру (шпагу) проковтнув*); блідість, виснаженість (*муха в діхлофосі; (як) на Чорнобилі побував*); побиття, наявність синяків (*як бубликами обкиданий*). Слабкість м'язів означена літотою в таких порівняльних зворотах: *як у горобця коліно; як у горобця на коліні (під коліном); як у горобця на задній нозі*. Проте названа ознака не є чисто зовнішньою і більшою мірою стосується характеристики сили окремих органів, тобто пов'язана з функціональною прикметою, а не зоровим сприйняттям. Саме зовнішній вигляд схарактеризовано щодо міцної,

фізично здорової людини у фразеологізмах *ломом не доб'єш*; хоч *ломом бий*; *слабкий як учетверо мотузок* (ірон.); *не одна тонна хліба вмере* (про здорову, з добрим апетитом людину, яка прикидається хворою). Власне, з наведених груп і мікрогруп та одиничних фразеологізмів і складається означене семантичне поле, фіксоване обраним за джерело діалектним словником.

Спостереження над фразеосемантичним полем «зовнішній вигляд людини» у східнословобожанських і степових говірках Донбасу дають підстави зробити висновки насамперед про кількісне співвідношення характеристик зовнішнього вигляду людини з більшою увагою до таких прикмет (подаємо в спадній послідовності): *товстий*, *худий*, *високий*, *брудний (неакуратний)*, *низький*, *неохайний* (в одязі й загальним виглядом), *лисий*. Саме за названими ознаками виділяє варіантно-синонімічні групи у відповідному полі східноукраїнської фразеології В. Ужченко [5: 119–142]. Цьому авторові належить і докладний аналіз типових структурно-семантичних моделей діалектних фразеологізмів сходу України, у тому числі Донбасівського регіону [5]. Фізична оцінка людини за шкалою *гарний — негарний* міститься в кількісно менших підгрупах (відповідно 15 і 12 одиниць проти від понад 20 до понад 100 — в попередніх). Показово, що фізичні вади вродженого характеру актуалізовані обмежено. З погляду семантики, окрім традиційних для загальнонародної фразеології реалій, у розглянутих фразеологізмах використано й регіоналізми, пов'язані, зокрема, з шахтарською працею, а також низку місцевих онімів. На час творення окремих одиниць вказують такі компоненти, як *трактор*, *комбайн*, *Чорнобиль* та ін. У структурному плані абсолютна більшість говіркових фразеологізмів є порівняльними зворотами, хоча представлені різні типи (генітивні сполуки, перифрази, оксюмори тощо). Досить широко використано образні засоби, насамперед гіперболу та літоту.

Вивчення діалектної фразеології важливе передусім для пізнання функціональної сфери мови, її експресивно-оцінного складника. «У номінативному полі мови регіону, — наголошує Д. Баранник, — існує, наприклад, кілька слів чи стійких словосполучень на позначення одного й того ж поняття, предмета чи ознаки. У процесі розвитку мови відбувається поступова категоріально-функціональна диференціація компонентів ряду: емоційно більш нейтральний синонім, як правило, рухається в напрямі до узусних мовних фактів. Інші залишаються (нерідко — лише до певного часу) експресивно-характеристичними паралелями. У мові, таким чином, постійно відбувається процес, який можна назвати природним відбором, своєрідною номінувальною селекцією» [1: 18–19]. Некодифікована діалектна фразеологія є важливим мово-

творчим набутком і поряд із нормативними фразеологічними засобами активно функціонує у сфері народнорозмовного спілкування.

Література

1. Баранник Д. Х. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови / Д. Х. Баранник // Мовознавство. — 2008. — № 4–5. — С. 18–31.
2. Савченко Л. В. Концептуальна фразеосистема української мови в етнокультурологічному фрагменті родинних традицій / Любов Савченко // Українська мова. — 2007. — № 4. — С. 77–90.
3. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / Олена Селіванова. — К. ; Черкаси : Брама, 2004. — 276 с.
4. Ставицька Л. О. «Чоловік (мужчина)» у концептосфері української фразеології / Л. О. Ставицька // Мовознавство. — 2006. — № 2–3. — С. 118–129.
5. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія / В. Д. Ужченко. — Луганськ : Альма матер, 2003. — 362 с.
6. Ужченко В. Д. Фразеологічний словник східнословобожанських і степових говірок Донбасу / Віктор Ужченко, Дмитро Ужченко. — 4-те вид., доповн. і перероб. — Луганськ : Альма матер, 2002. — 263 с.

2009